

УДК: 37.0+15.3:378(045)

АНАЛІЗ СПРИЙНЯТТЯ СТУДЕНТАМИ ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА

О.А. Слободиська

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри психології соціології та права,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ
e-mail: sloboda55@gmail.com

З.С. Савчук

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри психології
Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського
e-mail: savchukz@mail.ua

АНАЛИЗ ВОСПРИЯТИЯ СТУДЕНТАМИ ИМИДЖА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

О.А. Слободыська

кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры психологии социологии и права,
Винницкий торгово-экономический институт КНТЭУ

З.С. Савчук

кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры психологии
Винницкий государственный педагогический университет имени Н. Коцюбинского

STUDENTS' PERCEPTION OF A LECTURER'S IMAGE

O.A. Slobodyska

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Psychology, Sociology and Law Chair,
Vinnytsia Trade Institute of Trade and Economics of KNTEU

Z.S. Savchuk

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of Psychology
M. Kotsiubynsi State Pedagogical University of Vinnytsia

Проаналізовано результати опитування студентської молоді щодо складових іміджу сучасного викладача вищого навчального закладу та їх важливості при сприйнятті студентами цілісного образу викладача. Виявлено, що більш значимими для студентів старших курсів стають такі якості - освіченість, справедливість, тактовність і почуття гумору. Відповідно зростає нетерпимість щодо несправедливості. Таким чином, у процесі дорослішання студенти починають надавати більшого значення тим якостям педагога, що мають відношення: до їхньої професійної компетенції як джерела інформації та до їхніх морально-етичних якостей.

Ключові слова: студентська молодь, складові іміджу викладача вищої школи.

Проанализированы результаты опроса студенческой молодежи о составляющих имиджа современного преподавателя высшего учебного заведения и их важности при восприятии студентами целостного образа преподавателя. Выявлено, что более значимыми для студентов старших курсов становятся такие качества - образованность, справедливость, тактичность и чувство юмора. Соответственно растет нетерпимость по несправедливости. Таким образом, в процессе взросления студенты начинают придавать большее значение тем качествам педагога, которые имеют отношение к их профессиональной компетенции как источника информации и к их морально-этическим качествам.

Ключевые слова: студенческая молодежь, составляющие имиджа преподавателя высшей школы.

The article presents the results of the students' survey about the complex image of the modern lecturer of a higher educational establishment and its importance in the students' perception of the holistic image of a lecturer. The author proves that accomplishments, justice, tactfulness and sense of humour are seemed to be the most significant for senior students. The students are considered to be intolerant to injustice. Thus, the process of students' growing correlates with

attaching greater importance to those qualities of the lecturer that relating to their professional competence as a source of information as well as moralities.

Key words: *students, components of lecturer's image.*

Постановка проблеми: Бурхливі зміни, що мають місце у житті сучасного українського суспільства, не оминули і соціальний інститут вищої освіти, де з особливою гостротою постає проблема адаптації соціальної поведінки викладача з метою досягнення ним соціального успіху. Оскільки професія викладача вищої школи втратила престижність, необхідність її реабілітації не викликає сумніву. Разом з тим, до діяльності й особи педагога вищого навчального закладу, як і раніше, висувуються найвищі вимоги, тому актуальність дослідження є очевидною.

Аналіз досліджень: Суттєвою складовою педагогічної діяльності є імідж викладача, фактично образ, за яким він сприймається оточуючими. Проблеми, пов'язані з дослідженням педагогічного іміджу, з'явилися на пострадянському просторі в середині 90-х років ХХ ст. Так, психологічними аспектами формування іміджу займалися О.В. Гришуніна, П.С. Гуревич, В.М. Шепель та інші, імідж майбутнього педагога досліджували М.А. Апраксіна, Н.А. Тарасенков, В.Н. Черепанова, О.В. Ємельянова, О.О. Калюжний та інші.

Мета статті – проаналізувати складові іміджу та їх важливість при сприйнятті студентами образу викладача.

Виклад основного матеріалу. Імідж є наслідком свідомої цілеспрямованої комунікативної роботи педагога. Управління іміджем можна назвати запланованим поширенням інформації з прогнозованим реагуванням цільової аудиторії на цю інформацію. Зазвичай надання такої інформації є повністю керованим. Цей процес можна означити як специфічне виробництво та подання інформації із заздалегідь очікуваним результатом її впливу.

Аналіз наукових праць надає можливість припустити, що існує кілька рівнів аналізу наукового поняття «імідж».

Так, О.О. Калюжний зазначає, що імідж педагога – це символічний образ суб'єкта, який створюється в процесі взаємодії педагога з учасниками педагогічного процесу [4].

Гапон Н. розглядає поняття педагогічного іміджу як полісемантичну категорію, яка характеризує стиль професійно-педагогічної діяльності, манеру спілкування, вміння індивідуалізувати свій образ, надавати йому естетичної виразності [1].

Кайданова Л.Г., зазначає, що імідж викладача вищої школи – це така інтегральна характеристика, яка містить сукупність зовнішніх та внутрішніх особових, індивідуальних і професійних якостей педагога, що сприяє ефективності педагогічної діяльності [3].

Кононенко А.О. стверджує, що індивідуальний імідж викладача характерний для кожного викладача як особи. До нього входять індивідуально-особові характеристики, фізичні дані, установки викладача, самооцінка, зовнішній вигляд. До змісту індивідуального іміджу педагога висувуються деякі стійкі комунікативні установки, очікування та вимоги суспільства як до партнера зі спілкування в освітній взаємодії [5].

О. Грейліх зазначає, що імідж викладача – це емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу педагога у свідомості студентів, колег, соціального оточення, у масовій свідомості. При формуванні іміджу викладача реальні якості тісно переплітаються з тими, що приписує йому оточення [2].

Необхідність формування іміджу пояснюється широким колом його функцій в соціальних комунікаціях, серед яких:

- функція психологічного захисту. Використання іміджу дає можливість приховати недоліки, позбутися екзистенціальної тривожності, оптимізувати свою поведінку з метою максимального впливу на інших;

- функція соціального тренінгу. Імідж дозволяє коректувати свою поведінку та адаптувати її до соціальних комунікацій, що пов'язано з неминучістю та бажаністю виконання ролей у конкретних соціальних групах;

- функція ідентифікації. Імідж завжди містить символіку готовності людини не тільки до комунікації, але й до обміну соціальними та духовно-моральними цінностями тощо.

Дослідники мають різні підходи до типології складових іміджу. Так, А.О. Кононенко [5] зазначає, що структура іміджу містить блоки «реклами» (що акцентує увагу на тих якостях, які відповідно до уявлень суб'єкта є еталоном бажаного враження); «змісту» (мікрозміни іміджу як реакція на зміст комунікації); «рефлекс-копії» (копіювання іміджу іншого); «аттітуду» (очікування певної поведінки партнера).

На думку О.О. Калюжного [4], складові іміджу можна уявити як конгломерат трьох елементів: комунікабельність, зовнішні складові, внутрішні складові. Модель іміджу за Л.Г. Кайдановою передбачає у структурі іміджу викладача ядро іміджу (природний компонент), внутрішній рівень (особистісний, професійний, поведінковий компоненти) і зовнішній рівень (візуальний, аудіальний, ольфакторний, кінестетичний компоненти) [3]. За Т.Б. Кулаковою [6], імідж викладача містить загальнокультурну та професійну компетентність, вербальну і невербальну комунікацію, культуру зовнішнього вигляду. За С.Д. Якушевою [7], імідж є інтегральною складовою особи та передбачає: інтелектуальну культуру (гнучкість мислення, рефлексія і самосвідомість, пов'язана з розвитком творчого начала та зростанням професійної майстерності педагога); габітарну (від *habitus* – зовнішність) культуру (культура особи, яка містить індивідуальність, що визначає колірну гаму, фізичні і психофізіологічні особливості; стиль (романтичний, спортивний, драматичний), що встановлює індивідуальну креативну характеристику відповідно до вимог професії, моду, що відображає тенденції розвитку та допомагає педагогу бути сучасним і визнаним у середовищі колег та тих, хто навчається); кінетичну (від *kinesis* – рух) культуру, обумовлену мімікою і пантомімікою (жести, вираз очей, поза, рух тіла, хода та постава); мовну культуру (особиста культура, яка розвивається на основі принципу об'єктивних зв'язків між мовою і пізнавальними процесами, передбачає відчуття стилю, розвинений смак та ерудицію); культуру середовища – матеріальну і соціальну (оточення й аксесуари); артистичну культуру.

Для нас цікавим виявилась проблема сприйняття образу викладача студентами. Оскільки саме студенти є внутрішніми споживачами освітніх послуг. Орієнтація на внутрішніх споживачів освітніх послуг в системі менеджменту якості освіти означає, по-перше, визначення ступеня задоволеності студента організацією навчально-виховного процесу; по-друге, така оцінка необхідна для коригування дій в освітніх процесах ВНЗ шляхом внесення змін в освітні програми, управління, організацію та технології навчання, підбір педагогічних кадрів. Інформація про існуючі потреби та очікування споживачів може бути отримана, наприклад, за допомогою їх анкетування. Безперечно, спеціалізовані анкетування студентів проводилось в Україні завжди, а з 2009 року МОН України рекомендувало навчальним закладам систематично проводити опитування студентів з питань ефективності організації навчального процесу по ВНЗ.

Ознайомившись з анкетами, доступними для аналізу, нами була запропонований анкета «Складові іміджу викладача ВНЗ: погляд студента», текст якої включав 3 блоки, які тією чи іншою мірою зазначені у всіх перерахованих вище класифікаціях,

а саме:

– біологічний блок (Наприклад, Чи вважаєте Ви що молодші за віком викладачі викладають цікавіше, ніж старші? Чи можете Ви вважати хорошим викладачем людину з посередніми ораторськими здібностями?)

– психологічний блок (Наприклад, Чи впливає на Ваше сприйняття викладача його невербальний імідж? (жести, міміка тощо), Чи погоджуєтесь з твердженням, що професійний викладач – це ерудована людина з розвиненим почуттям гумору?)

– соціальний блок (Наприклад, Чи впливають на формування Вашого ставлення до викладача чутки, «легенди», які розповідають про нього студенти старших курсів?; Чи вважаєте Ви, що стосунки між викладачами та студентами повинні бути демократичними, якомога більше наближеними до рівноправних?)

Термін проведення опитування – 20-23 жовтня 2015 року, аудиторія – здобувачі вищої освіти ОС «бакалавр» та «магістр» ВТЕІ КНТЕУ та ВДПУ ім. М. Коцюбинського, вибірка – 276 респондентів. Дослідження було проведено групою студентів, учасників соціально-психологічного гуртка «Феміда» (ВТЕІ КНТЕУ). Результати були оприлюднені на міжвузівському круглому столі «Формування позитивного іміджу викладача ВНЗ: психолого-педагогічний аспект» (28.10.2015 р., Вінниця, ВТЕІ КНТЕУ) та на 2 конференціях: Студентська науково-практична Інтернет-конференція «Світоглядні трансформації особистості студента ВНЗ: історико-філософські, соціально-правові та мовознавчі аспекти» (19 листопада 2015 року, ВТЕІ КНТЕУ) та Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання сучасних наук» (17 листопада, 2015 р., м. Вінниця).

У результаті проведеного анкетування стало відомо: що перше враження впливає на подальше ставлення до викладача - це підтвердила переконлива більшість опитаних, серед магістрів – 58%, серед бакалаврів – 76%.

Щодо зовнішнього вигляду викладача (зачіска, підбір кольорів в одязі, стиль, акуратність тощо), то 45,4% респондентів ОС «магістр» та 45% серед респондентів ОС «бакалавр» відзначили, що це є важливим аспектом іміджу викладача.

Не знайшла підтвердження гіпотеза щодо того, що молодші за віком викладачі викладають цікавіше, ніж старші. Так, серед опитаних студентів 1-4 курсів ОС «бакалаврів», 28% не погодились з цим твердженням проти 23,3%, які погодились, а 44% відзначили, що їм важко визначитись. Отже, вік є формальною ознакою, яка не має великого значення для процесу взаємодії викладач-студент.

Підтвердилась гіпотеза щодо важливості чуток та «легенд», які продукують студенти старших курсів, на формування ставлення до викладача: так, на 1 курсі 44% студентів відзначили, що такі розповіді впливають (з них: безумовно так – 15% , скоріше так – 29%), на 2 курсі 62% погодились з такою думкою (з них: безумовно так – 23% , скоріше так – 39%), на 3 курсі кількість студентів, на яких впливає думка інших дещо знижується – 39 % (безумовно так – 12% , скоріше так – 27%), тоді як на 4 курсі значно збільшується – до 61% (безумовно так – 29% , скоріше так – 32%).

Цікавими виявились результати щодо демократичності у стосунках, оскільки 74% студентів бакалаврату (безумовно так – 40%, скоріше так – 34%) та 74% студентів магістеріуму (безумовно так – 24%, скоріше так – 52%) прагнуть якомога більш наближених до рівноправних з викладачами стосунків.

Цікаво розподілились відповіді на запитання «Чи захотіли б Ви стати викладачем?» Так, студенти 1 курсу ОС «бакалавр» виявили захоплення професією викладача – 71 % (безумовно так – 34%, скоріше так – 37%), однак серед студентів 2 курсу інтерес до професії різко знижується – до 19 % (безумовно так – 9 % , скоріше так – 10%), серед студентів 3 курсу залишається на рівні 19% (безумовно так – 10 % , скоріше так – 9%), а вже серед студентів 4 курсу опускається до 12% (безумовно так – 3% , скоріше так – 9%). Однак інша картина спостерігається серед здобувачів ОС «магістр». У цій категорії зацікавленість професією викладача навпаки підвищується від 24% на 1 курсі й до 41% на 2 курсі. Безперечно, це можна пояснити в тому числі і планами на майбутнє, що пов'язані з викладацькою роботою.

Висновки. Отже, оцінки студентів ОС «магістр» по окремих позиціях відрізняються від тих, що дають студенти ОС «бакалавр». Більш значимими для студентів старших курсів стають такі якості: освіченість, справедливість, тактовність і почуття гумору. Відповідно зростає нетерпимість щодо несправедливості. Таким чином, у процесі дорослішання студенти починають надавати більшого значення тим якостям педагога, що мають відношення: до їхньої професійної компетенції як джерела інформації, до їхніх морально-етичних якостей та до їх комунікативності. Безперечно, дане дослідження носить взаємостимулюючий характер. По-перше, результати дослідження дають змогу викладачу оцінити важливість складових його іміджу та визначити шляхи професійного самовдосконалення. По-друге, студенти, беручи участь у подібних дослідженнях, стають активними співучасниками освітнього процесу, що підвищує їхню свідомість та мотивацію до навчальних досягнень.

Список використаних джерел

1. Гапон Н. Викладач очима студентів / Надія Гапон, Максиміліан Дубняк // Вісник Львівського національного університету: серія педагогіка. - 2009. - Вип. 25.- Ч. 1. - С. 106-113.
2. Грейліх О. Психологія формування іміджу викладача вищого начального закладу / О. Грейліх // Гуманітарний вісник. – 2007. – № 19. – С. 14-21.
3. Кайданова Л.Г. Професійна компетентність та імідж сучасного викладача / Л.Г. Кайданова // Гуманітарний вісник. – 2009. – № 17. – С. 24-29.
4. Калюжный А.А. Педагогическая имиджелогия: учебное пособие для студентов вузов / А.А. Калюжный. – Алматы: Гылым, 2004. – 200 с.
5. Кононенко А. О. Самопрезентация и имидж как коммуникативные аспекты поведения / А.О. Кононенко // Науковий вісник Південно-українського національного університету, 2012. – Вип. № 3-4. – С. 152-157.
6. Кулакова Т.Б. Имидж педагога как социокультурный феномен: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. психол. наук / Т.Б. Кулакова. – М., 2007. – 201 с.
7. Панасюк А.Ю. Формирование имиджа: стратегия, психотехники, психотехнологии / А.Ю. Панасюк. – М.: Омега-Л, 2007. – 266 с.
8. Швець Д.Є. Соціологічне опитування як механізм моніторингу задоволеності студентів станом навчально-виховного процесу / Швець Д.Є., О.О. Турба // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2011. № 47. – С.237-247.

References

1. Hapon N. Vykladach ochyma studentiv / Nadiya Hapon, Maksymilian Dubnyak // Visnyk L'vivs'koho natsional'noho universytetu: seriya pedahohika. - 2009. - Vyp. 25. - Ch. 1. - S. 106-113.
2. Hreylkh O. Psykholohiya formuvannya imidzhu vykladacha vyshchoho nachal'noho zakladu / O. Hreylkh // Humanitarniy visnyk. – 2007. – # 19. – S. 14-21.
3. Kaydanova L.H. Profesiyna kompetentnist' ta imidzh suchasnoho vykladacha / L.H. Kaydanova // Humanitarniy visnyk. – 2009. – # 17. – S. 24-29.
4. Kalyujnyiy A.A. Pedagogicheskaya imidjelogiya: uchebnoe posobie dlya studentov vuzov / A.A. Kalyujnyiy. – Almaty: Gylyim, 2004. – 200 s.
5. Kononenko A. O. Samoprezentatsiya i imidj kak kommunikativnyie aspekty povedeniya / A.O. Kononenko // Naukoviy visnik Pivdenno-ukraïnskogo natsional'nogo universitetu, 2012. – Vip. № 3-4. – S. 152-157.
6. Kulakova T.B. Imidj pedagoga kak sotsiokulturnyy fenomen: avtoref. diss. na soiskanie uch. stepeni kand. psihol. nauk / T.B. Kulakova. – M., 2007. – 201 s.
7. Panasyuk A.YU. Formirovanie imidja: strategiya, psihotehniki, psihotehnologii / A.YU. Panasyuk. – M.: Omega-L, 2007. – 266 s.
8. Shvets D.E. Sotsiolohichne opytuvannya yak mekhanizm monitorynhu zadovolenosti studentiv stanom navchal'no-vykhovnoho protsesu / D.E Shvets, A.A. Turba // Humanitarian visnyk. – 2011. – № 47. – P.237-247.